

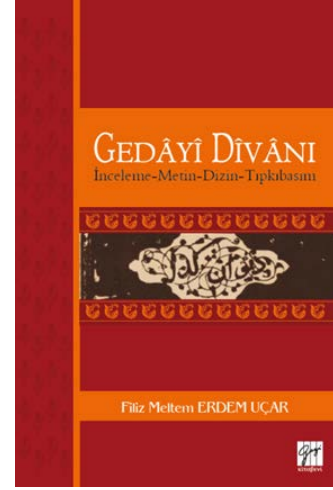
Uluslararası
Uygur Araştırmaları Dergisi
2016/8

Filiz Meltem ERDEM UÇAR, *Gedâyî Dîvânı İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2015, 510 s.

Berna Nur BÖĞREK*

XI. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar devam eden Orta Asya İslamî Türk yazı dilinin üçüncü dönemini oluşturan Çağatay Türkçesi, Harezmi ve Altınordu Türkçelerinin bir devamı olarak ortaya çıkmış ve Osmanlı Devleti dışında kalan Asya'daki doğu Türklüğünün yazı ve konuşma dili olmuştur. Çağatay Türkçesi, XV. yüzyıldan itibaren Timurlular Devleti, Şibanîler (Özbekler) Devleti, Babur Hint İmparatorluğu ile Hive ve Hokand Hanlıklarında resmî devlet dili olarak kullanılmıştır (Eckmann 2003: 109; Argunşah 2013: 15).

Geniş bir dönemi kapsayan ve Nevâyî'nin eserleriyle klasik şeklini alan Çağatay Türkçesi ve edebiyatı, üç döneme ayrılarak incelenmektedir. XV. yüzyıl başlarından Nevâyî'nin 1465'te yazdığı ilk divanına kadar devam eden dönem Klasik Öncesi Dönem, XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın ilk yarısını kapsayan dönem Klasik Dönem, XVI. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar devam eden dönem ise Klasik Sonrası Dönem olarak

Harezmi-Altınordu Türkçesi ile Nevâyî dili arasında geçiş dönemi özelliği taşıyan klasik öncesi dönemde pek çok şair yetişmiş; bu şairlerin yazdıkları eserler, klasik dönemin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu dönemin önde gelen temsilcilerinden biri de Gedâyî'dir. Gedâyî, Türkistan'ın önemli sosyal ve kültürel merkezi olan Herat'ta yaşamış, şiirlerini de burada yazmıştır. Şairin bilinen tek eseri Dîvânı'dır. 1492 beyitten oluşan Dîvân, iki yüz otuz gazel, bir kaside, bir müstezad ve beş kıtadan meydana gelmektedir. Eserin Dîvân-ı Gedâ başlığını taşıyan tek nüshası, Bibliothèque Nationale'dedir. Özbekistan Bilimler Akademisindeki Alî Şîr Nevâyî edebiyat müzesinde de bu nüshanın mikrofilmli bulunmaktadır (Erdem Uçar 2015: XIX-XX).

Elimizdeki eser, Gedâyî'nin Dîvân'ını dil bakımından ayrıntılarıyla inceleyen bir çalışma olup Filiz Meltem Erdem Uçar tarafından kaleme alınmıştır. Türkoloji alanına büyük katkı sağlayacak bu eser, Nisan 2015'te Gazi Kitabevi aracılığıyla okurlarla buluşmuştur.

Erdem Uçar'ın bu eseri, Giriş, İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş (s. 2-8) bölümünde Çağatay Türkçesi ve edebiyatına genel olarak değinildikten sonra Gedâyî'nin hayatı, edebî kişiliği, eseri ve yaşadığı dönem hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

İnceleme bölümü Yazım Özellikleri, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır. Yazım Özellikleri (s. 11-18) başlığı altında ünlü ve ünsüzlerin yazım özellikleri ve eklerin yazılış şekilleri incelenmiş; tespit edilen farklı biçimler gösterilmiştir. Ses Bilgisi (s. 19-27) bölümünde Gedâyî Dîvânı'ndaki ünlüler, ünlü uyumları, ünlü değişimleri, ünlü düşmeleri; ünsüzler, ünsüz uyumları, ünsüz değişimleri, ünsüz

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Nevşehir-TÜRKİYE, E-posta: bernanur773@gmail.com

düşmeleri, ünsüz türemeleri, ikizleşme gibi hususlar art zamanlı yöntemle incelenmiş; tespit edilen ses özellikleri Köktürkçe, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Kıpçak Türkçesindeki şekilleriyle karşılaştırılmıştır.

Şekil Bilgisi (s.28-92) başlıklı kısımda ise isim çekim ve işletme ekleri fonetik özellikleri, kullanım şekilleri ve söz dizimindeki işlevleri bakımından değerlendirilmiş, isim yapım eklerinin işlevleri eserden seçilen örneklerle gösterilmiştir. Basit ve birleşik isimlerin yapı özellikleri ve metindeki kullanımları örneklendirilmiştir. Sıfat ve zarf görevli kelimeler, zamirler ve sayı isimleri, türleri, kendilerine özgü yapıları ve özel kullanım şekilleri bakımından değerlendirilmiştir. Ek-fiildeki kip ve zaman kavramı hakkında bilgiler verilmiştir. Fiiller bölümünde fiil yapım ve çekim ekleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiş; çekimlerde görülen farklılıklar alt başlıklar hâlinde gösterilmiştir. Birleşik fiiller, “Bir İsim ve Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller”, “Bir Sıfat-Fiil ve Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller”, “Bir İsim ve Bir Asıl Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller” ve “Bir Zarf-Fiil ve Bir Asıl Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller (Tasvir Fiilleri)” olmak üzere dört grupta ele alınmıştır. İsim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller çekimsiz fiiller başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu bölümde edatlar da türleri ve işlevleri bakımından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Metin (s. 95-224) bölümü eserin tek nüshasına dayanarak okunmuştur. Ancak Erdem Uçar, metni okurken Gedâyî üzerine daha önce yapılmış olan Eckmann’ın *The Dîvân of Gadâ’î* (1971), Ahmedhocayev’in *Gadoiy Devon* (1973) ve Rüstemov’un *Gadoiy Gadoiyning Lugati ve Metni* (2007) adlı yayınları ile karşılaştırma yapmış, bu yayınlarda tespit edilen okuma farklılıklarını her sayfada dipnotlar hâlinde göstermiştir. Yazar, Ahmedhocayev ve Rüstemov’un çalışmaları Kiril alfabesiyle yayımlandığı için bu yayınlardaki şekillerin Latin alfabesine çevrilerek verildiğini belirtmiştir.

Metinde köşeli parantez içinde gösterilen harf, hece veya kelimeler bulunmaktadır. Erdem Uçar, bunların metinde vezin veya anlam gereği olması gerektiği düşünülen fakat tıpkıbasımda yer almayan şekiller olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca zamir kökenli şahıs eklerinin kelimededen (-) işareti ile ayrılması, +DUR bildirme ekinin bitişik; durur, turur kelimelerinin ise ayrı yazılması metinde dikkat çeken yazım özelliklerinden bazılarıdır.

Gramer özelliklerinin gösterildiği Dizin (s. 227-371) bölümünden sonra gelen Kaynakça (s. 373-377) kısmında, çalışmada yararlanılan kaynaklar alfabetik olarak sıralanmıştır. Çalışmanın sonuna, Gedâyî Dîvânı’nın tıpkıbasımı eklenmiştir.

Büyük bir titizlikle hazırlanan bu eseri bilim âlemine sunduğu için öncelikle Filiz Meltem Erdem Uçar’a daha sonra da bu önemli eseri okurlarla buluşturan Gazi Kitabevi’ne teşekkür ederiz.

Kaynaklar

ARGUNŞAH, Mustafa (2013), *Çağatay Türkçesi*, İstanbul: Kesit Yayınevi.

CANPOLAT, Mustafa (2002), “Çağatay Dili ve Edebiyatı”. *Türkler Ansiklopedisi*, VIII, 1354-1369.

ECKMANN, János (2003), “Küçük Çağatay Grameri”, *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Ankara: TDK Yayınları, 109-132.

ERDEM UÇAR, Filiz Meltem (2015), *Gedâyî Dîvânı, İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, Ankara: Gazi Kitabevi.